

О. В. Серета,

асистент кафедри історії держави і права України та зарубіжних країн Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук

СТАНОВЛЕННЯ СУДОВОЇ ВЛАДИ В КРАЇНАХ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ ЗА ЧАСІВ РАНЬОГО ФЕОДАЛІЗМУ

У ранньофеодальний період судова система у країнах Західної Європи, сучасних Німеччини, Франції та Великобританії, лише починала формуватися. Цей процес відбувався згори, тобто шляхом делегування судових функцій від короля як безпосереднього носія судової влади, його представникам на місцях. Відтак склалися дві форми здійснення королівського (державного) правосуддя: особистий суд короля та суд його представників.

Згідно Аахенського капітулярія Карла Великого 802 р. та капітуляріїв 811-813 рр. на здійснення правосуддя були уповноважені найрозумніші і наймудріші вельможі і мужі, зокрема єпископи, аббати, графи та інші особи, яким надано таке право. Вони здійснювали від імені короля правосуддя на місцях. Капітулярії встановлювали особливу форму адміністративного контролю за їх діяльністю: контроль роз'їзних посланців короля.

В свою чергу, Саксонський капітулярій 797 р. захищав населення від свавілля королівських чиновників. Останні зобов'язувалися відшкодувати їм шкоду в потрійному розмірі і сплатити штраф згідно їх Правди.

Капітулярії франкських королів дозволяють скласти морально-етичний портрет носіїв судової влади ранньофеодального періоду. Судді зобов'язувалися жити згідно правового закону: не порушувати писані закони; піклуватися про здійснення правосуддя для бідних і менш могутніх верств населення. Його доповнюють положення англосаксонського трактату 10 ст. «Про суддів», в якому закріплено принципи незалежності і самостійності суддів, неупередженого розгляду справ; засуджується хабарництво серед суддів і їх апарату.

Крім того, перші державні судові інститути формувалися поряд та у взаємозв'язку з усталеними інститутами громадського самоуправління: народними зборами, общинними судами тощо. З однієї сторони вони доповнювали їх у вирішенні соціальних конфліктів, оскільки виходили за межі застосування звичаю, а з іншої – їх діяльність сприяла зміцненню королівського правосуддя і окреслення королівської юрисдикції, а відтак – становленню судової влади як державної.

Яскравим зразком такої взаємодії є еволюція сотенного суду салічних франків. Сотенний суд в Салічній Правді виступає як народний трибунал, позбавле-

ний будь-якого впливу королівської влади. До складу суддів входили всі вільні люди, що проживали в межах сотні. Рішення суду мало третейський характер, що не гарантувало його виконання. Тому важливим кроком на шляху зміцнення авторитету королівської влади було забезпечення обов'язковості рішень суду державним примусом. Задля цього, до складу суду увійшли посланці короля, гарантувалось оскарження рішення общинного суду чи його невиконання іншою стороною «до двorca в присутствии короля».

Забезпечувалися ці вимоги диференційованою системою штрафів за невиконання припису короля. Відповідно до Саксонського капітулярія 797 р. такий прояв непокори карався потрійним штрафом: 72 соліди. Таким самим штрафом каралося вбивство посланця короля. Згідно капітуляріїв франкських королів, цей общинний суд трансформувався в інститут судової влади після того, як на місце виборного голови став призначатися представник короля – граф. Таким чином, основою для формування судових органів на місцях були народні общинні суди.

Водночас давній звичай участі народу у здійсненні правосуддя був відтворений в інститутах суду присяжних в Англії, шефенів у Німеччині, журата та рекогніторес у Франції.

Англійське судочинство періоду раннього феодалізму мало общинно-територіальний характер. Спори вирішувалися між членами громади (фріборгу), що несли солідарну матеріальну відповідальність, засновану на круговій поруці. Збори сотні, на які він поділявся, вирішували щомісяця земельні конфлікти, незначні кримінальні справи, посвідчували правочини. На таких зборах функції суддів виконували всі місцеві мешканці спільно. Обов'язок фріборгу полягав у передачі королівському судді того із своїх членів, який вчинив злочин. Якщо це було неможливо, то глава і два члени фріборгу, до якого належав біглий злочинець, з главою і двома членами кожного з трьох найближчих фріборгів, що в сукупності становило 12 осіб, мали засвідчити клятвою непричетність ні до злочину, ні до втечі злочинця. Після того як 12 присяжних визнавали обвинуваченого винним, він повинен був пройти очищувальну присягу зі співприсяжними чи зазнати ордалій. Якщо ж особу виправдовували, вона знову ставала членом фріборгу.

Германський інститут шефенів було запроваджено реформою Карла Великого в 70-х роках VIII ст., що мала на меті залучення до правосуддя кращих людей як знавців звичаїв відповідної місцевості.

У період ранньофеодальної монархії у Франції правосуддя також здійснювалося шляхом залучення місцевих жителів через подібні інститути журата та рекогніторес. Вони виступали у процесі в першу чергу у ролі свідків, а після принесення присяги розглядали справу по суті і виносили вердикт, на основі якого судді постановляли рішення. Всі приватні питання розглядалися за участю інституту журата. Інститут рекогніторес залучали лише до розгляду певної категорії справ і за наявності спеціального дозволу (бреве) герцога чи верховного судді.

Таким чином, участь народу у здійсненні правосуддя забезпечувалася державою, з одного боку – для підтвердження факту місцевими жителями, а з іншого – для вирішення конфлікту з урахуванням місцевих звичаїв.

Отже, становлення судової в країнах Західної Європи відбувалося під впливом національних традицій у вирішенні соціальних конфліктів та на засадах участі народу у здійсненні правосуддя.

О. О. Сидоренко,

асистент кафедри історії держави і права України та зарубіжних країн Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ НОРМ ПРАВА, ЗУМОВЛЕНІ ЇХ ПРАВОВОЮ ПРИРОДОЮ

Визначальним(головним) способом правового регулювання, що лежить в основі правил поведінки, які встановлюються процесуальними нормами, є зобов'язання, тобто обов'язок діяти певним чином. Проте це не виключає диспозитивних засад у процесуальному праві, але переважає саме вказаний спосіб правового регулювання. У певних випадках (якщо йдеться про регулювання відносин галузями приватного права) держава може надавати можливість визначити процедуру реалізації того чи іншого права на розсуд учасників відповідних відносин (наприклад, сторін трудових, цивільних, господарсько-правових, в окремих випадках конституційних, адміністративних, податкових відносин тощо). Проте встановлений за погодженням сторін на їх розсуд порядок реалізації набуває обов'язкового характеру і забезпечується примусовою силою держави.

Основною формою реалізації процесуальних норм права відповідно є виконання, тобто вчинення активних дій, спрямованих на виконання зобов'язуючих норм права.

Норми процесуального права, як правило, набувають регулятивного значення тільки у взаємозв'язку з іншими процесуальними нормами, утворюючи єдину послідовність дій. Процесуальні норми виконують взаємозабезпечувальну, взаємодоповнюючу роль одна щодо одної. Вони регламентують не тільки дії учасників тієї чи іншої процедури, а й встановлюють способи, порядок, послідовність їх вчинення, а також форму закріплення результатів цих дій. Як з цього приводу зазначають представники галузевих юридичних наук, не існує такої процесуальної норми, яка регулювала б процедуру реалізації норми матеріаль-